

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М. (Суми), канд. іст. наук;
Дегтярьов С. І. (Суми), канд. іст. наук;
Король С. М. (Суми), канд. політ. наук;
Куліш А. М. (Суми), д-р юрид. наук;
Лобко Н. В. (Суми), канд. іст. наук;
Нестеренко В. А. (Суми), канд. іст. наук;
Піскун В. М. (Київ), д-р іст. наук;
Рамач Я. (Нові Сад, Сербія), д-р іст. наук;
Семенов В. М. (Суми), канд. наук з держ. упр.;
Теліженко Л. В. (Суми), д-р філософ. наук.

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
юридичного факультету Сумського державного університету
(протокол № 8 від 02.04.2015 р.)

**Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія,
проблеми, перспективи** : зб. матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. : у 2 част.
(Суми, 17 квітня 2015 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, С. І. Дегтярьов,
С. М. Король та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2015. – Ч. 2. – 69 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів,
студентів, учених та аспірантів ВНЗ і наукових установ, виголошені в рамках
III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні
процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи»
(Посвідчення УкрІНТЕІ № 758 від 12 грудня 2014 р.), присвяченої
актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

ЛЮДИНА НА ТЛІ ЕПОХИ*

Шаєва Ганна Борисівна народилася 1921 р. в с. Леб'яже Зачепилівського району Харківської області. Здобула середню освіту у Харківському аграрному технікумі. Вона розповідає, що навчання давалося нелегко, один раз навіть була відрахована, але згодом, неймовірними зусиллями її батька повернулася до технікуму. Батько, Шаєв Борис Петрович, працював у школі викладачем математики, як вона говорила: *«Нічого не шкодував для своєї Аннушки»*. Його, та матір Ганни Борисівни, Олену Миколаївну, доля не пошкодувала. Борис Петрович ще до приходу окупантів захворів запаленням легенів і через тиждень помер на руках своєї дочки: *«Ніколи не думала, що тато піде з життя саме так...»*, – говорить Ганна Борисівна. Мати померла по дорозі до польського міста Штеттине, куди їх з донькою везли на примусові роботи.

До війни сім'я Шаєвих мало чим відрізнялася від інших родин того часу: невеликий будинок, одна корова, 6 соток землі. Про Голодомор Ганна Борисівна чула лише від родичів, бо на щастя ця біда обійшла їхнє село. Але знала, що її тітка їла усе, що було, часто навіть котів та собак, а племінниця померла з голоду навіть не доживши до 5 років.

Початок війни пам'ятає дуже добре. Вони з подругою збиралися доїти корову, коли до них прибіг знайомий хлопець Семен і сказав, що німці почали війну. Вони спочатку не повірили, та через годину прийшла мати в паніці додому і підтвердила його слова. Далі у них день був як у тумані... Вони не могли знайти собі місця. Вдома тоді ще був хворий тато, якого не можна було покинути, але вони розуміли, що залишатися тут також не можна, бо рано чи пізно німці доберуться й сюди.

Коли я запитала про те, як вони дізнавалися про події на фронті, у відповідь отримала просто усмішку, а потім вона додала: *«Дочечко, ну як ми могли дізнаватися, що нам казали, тому ми й вірили. Іншого виходу не було. А часто траплялося, що й зовсім ніхто нічого не казав, боялися за власну шкуру»*.

*Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження №0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

Незадовго до приходу німців, радянські літаки розкидали листівки, в яких було написано: *«Не залишайтеся з німцями, їдьте, йдіть з міста, вони вбивають молодих, дуже жорстокі»*. Досить скоро німці почали бомбити все навколо, бомбили дуже сильно. До цього її мати ще інколи ходила на ферму, але тепер і зовсім не виходила з хати. Батька вони поховали, тому у неї залишилася єдина опора – дочка Ганна.

Німці увійшли в село і встановили свої порядки. Ходити вулицями дозволяли тільки до п'ятої вечора, діяла комендантська година, після цього забирали в поліцію. Поліцаї теж добротою не відрізнялися. За простий непослух били, а за намагання втекти просто вбивали. От і Семена вбили. Вона пам'ятає як прибігла Тетяна, впала їй на груди і почала кричати, вона була вагітною від Семена.

Через деякий час німці роздали повістки. Дівчатам дали на збори добу, а хлопцям не дали можливості навіть додому зайти, попрощатися з рідними, хапали прямо на вулиці і на вокзал. Спочатку вони довго йшли пішки, потім в поїзді їхали кілька діб у вагонах для перевезення худоби. На підлозі було накидано сіно і все. Вагон був брудний, вшивий. Ніяких зручностей. Дівчата взяли хоч щось з одягу, а у хлопців не було нічого. Ці хлопці подорослішали відразу, не посміхалися зовсім. Вже в польському місті Штеттине, окупованому німцями, їх повели до лазні, обробили від вошей. Речі, які вони взяли з собою, відібрали. Натомість дали одяг з убитих і полонених. На ноги змусили надіти колодки. Дівчата ледве впросили німців дати їм хоч якісь туфлі.

Поселили їх в бараках, нари в два яруси. Годували вбого, один раз на добу давали баланду, тому відчували постійний голод. Жінки працювали на пошті – сортували листи, папери, посилки. Доглядали за ними охоронці. На пошту часто приходили посилки з фруктами. Одна з полонених змогла вкрати і з'їсти яблуко. А от другій жінці не пощастило. Отримані поштою цінні посилки, містили продовольчі картки. Вона вкрала пачку і сховала у себе в бараку. Отоварювати їх було вкрай небезпечно. Але жінка ризикувала. Німці дивувалися: *«Звідки це у полонених продовольчі картки?»* У всіх полонених на сорочках були нашиті написи *«OST»*. Ця жінка і з іншими поділилася картками. Виходячи в місто, вони ховали напис *«OST»* за комірком, щоб ніхто не дізнався, що вони оstarбайтери. Але німці їх вирахували і прийшли в барак з обшуком. Про цей, найжахливіший період свого життя, їй завжди хотілося забути. Але пам'ять не дозволила. Так говорила, ледве стримуючи сльози, Анна Борисівна.

Щодо подій на фронтах, то вони дізнавалися дуже мало, бо не було можливості. Усі листи, посилки перевірялися німцями. А одного разу, вона розповідає, хлопець викрикнув, що наші здобули перемогу в одній битві, його розстріляли на місці.

Ганна Борисівна розповідає, що інколи чула про партизанів, але ця тема була заборонена у суспільстві. Жоден не мав права мати власну думку, спілкуватися рідною мовою і згадувати про Україну. Про підпільний рух теж не можна було говорити, бо тебе могли *«приписати»* до партизанів, а це – вірний шлях до смерті.

Під час наступу Червоної Армії Ганна Борисівна була у Польщі й отримала важке поранення ноги. Кілька днів була без свідомості й, коли прийшла до тями, то перебувала в лікарні. Через деякий час з'явилася можливість повернутися в Україну, але Ганна Борисівна зустріла жінку на ім'я Хельга, яка забрала її до себе покоївкою. Розповідаючи про цей період свого життя Ганна Борисівна і досі дуже дивується тому, що німці також могли людські відноситися до людей не-німецької національності. Хельга та її чоловік дали їй грошей, щоб вона могла повернутися додому. У одному з листів, які вона потім писала Ганні Борисівні, Хельга розповідала, що дуже хвора, можливості на одужання майже нема. Найбільше Ганну Борисівну дивувало те, що одна-єдина жінка просила вибачення за увесь німецький народ, який завдав скільки горя не тільки іншим, а й собі самому.

Після повернення на батьківщину вона вийшла заміж, згодом завагітніла та ніде не працювала, за станом здоров'я (через поранення ноги, яке отримала ще в Штеттині). Згодом була нагороджена ювілейною медаллю. Про голод 1946-1947 рр. вона багато розповісти не змогла, тому що більшою мірою вона його не відчувала на собі.

Зараз вона уже прабабуся моєї подруги Анастасії. Я вважаю, кожен з нас має берегти ці спогади, адже скоро не буде навіть у кого запитати, щоб дізнатися про таку страшну подію в історії людства.